

Ako o njima želimo izreći bilo kakav sud, moramo imati na pameti slijedeće: sva su ta djela pisana u stihu a ne u prozi. Da bi, dakle, pjesma živjela i u drugom jeziku, i sama mora biti i pjesma a ne samo prijevod. Kod prijevoda u stihovima doslovnost prijenosa originalnih leksičkih i gramatičkih oblika nadomiješta se nužno prepjevom ideje originala. Svjesno pristupajući antičkim tekstovima na taj način Bratoljub Klaić je svojim prijevodima omogućio mnogo više i mnogo značajnije. Na najboljim Maretićevim i Racovim tradicijama forme, zadržavajući i u prepjevu stih originala, oživio je Bratoljub Klaić kroz naš suvremeni jezik daleke ali sveltremenske strasti antičkih heroja i omogućio današnjem gledaocu da u živom kazališnom činu poruke antičke civilizacije izrečene njemu nerazumljivim riječima osjeti i doživi kao poruke svoje vlastite kulture.

Damir Salopek

ŠTO BI NA TO REKLA MARINA VENUR?

Čini se ponekad da je vrijeme u kojem živimo sve manje naklonjeno pisanoj riječi, i da se sve više približavamo trenutku kada će slika gotovo sasvim zamijeniti tekst: i praktičari i teoretičari tog budućeg komunikacijskog raja, gdje veze među ljudima neće biti opterećene nejasnim, višeznačnim i na svaki način sumnjivim jezičnim znakovima, niču na sve strane i kod nas – broj nepismenih i polupismenih zacijelo ovakvim teorijama daje oslonac u realnosti. Piktografska se civilizacija, ma kako to na prvi pogled izgledalo paradoksalno, sve više uvlači i u ono područje koje bi nam se moglo činiti najsnažnijim uporištem teksta – u knjige. I doista, na našim se policama, u knjižarama, bibliotekama i, posebno, u domovima, sve više gomilaju krasno opremljene, divno ilustrirane knjige u kojima je pojavljivanje teksta – izgleda – tek dug tradiciji, i gdje pisana riječ, za razliku od tehnički savršeno dotjerane slike, može biti prepuštena potpunom nemaru. Jedna je od takvih knjiga i *Mitologija – ilustrirana enciklopedija*, koju su priredili Richard Cavendish i Trevor O. Ling, a u prijevodu Gordane V. Popović izdala ju je zagrebačka Mladost 1982. godine.

Ako se pretpostavlja da je knjiga namijenjena samo *gledaocima*, njih će izbor ilustracija i grafička oprema knjige zacijelo u potpunosti zadovoljiti, no malo pomniji *čitalac* (ma kako bila zastarjela ova kategorija) otkrit će paradigmatiku nebrigu za pisanu riječ na nekoliko različitih nivoa i opazit će da su u njoj sudjelovali svi sastavljači knjige – od priređivača i autora tekstova do našeg izdavača.

Prve se sumnje javljaju već kod pregleda prilično dugačke liste autora pojedinih tekstova, jer među njima ima i onih koji sasvim očito ne mogu biti stručnjaci za područja o kojima pišu: tako je, na primjer, sastavljač poglavlja o salvenskoj mitologiji profesor povijesti Kavkaza na londonskoj Školi za orijentalne i afričke studije! Sam sadržaj tekstova uvelike potvrđuje ove sumnje – u većini odjeljaka mitologija je shvaćena i prezentirana jednostavno kao skup priča koje su – u najboljem slučaju – jednom predstavljale objašnjenja prirodnih pojava; o stvarnoj povijesnoj, filozofskoj, sociološkoj ili antropološkoj dimenziji mita, dakle bilo o kakvu znanstvenu pristupu mitologiji kao jednom od oblika čovjekove spoznaje, nema (uz sasvim malobrojne izuzetke) uopće ni govora. No, navikli već da nas kao čitaoce (valjda zato što još jesmo čitaoci) potcjenjuju, prepustimo izdavaču, njegovim navedenim recenzentima i njegovu izdavačkom savjetu da eventualno razmišljaju o ovom problemu.

Ipak, još nas gora iznenađenja čekaju na planu izraza. Prevoditeljica nam je, vjerojatno bez pomoći lektora (jer on – svakako nepotreban – nije ni naznačen u impresumu knjige), gotovo na svakoj stranici ostavila lijepe dokaze svog osebnog shvaćanja standardiziranog oblika našeg jezika. Navodeći tek dva primjera za to („Herkulo ... kojemu se *klikta* s njegove smionosti ... /str. 127/ i „... ali se je ne smatra...“ /str. 124/), napuštamo i ovo područje, kako ne bismo bili optuženi da se bavimo stvarima koje se ne tiču časopisa *Latina et Graeca*, i ostavljamo urednika (Miroslava Kutanjca) da razmisli ne bi li trebalo, bar dok tekstovi postoje, da ih ipak pregleda

kakav stručnjak za jezik, ako je već nemoguće pronaći prevodioca koji ima kod kuće gramatiku i pravopis ili čak poznaje njihova pravila.

Ako želimo ostati samo u okvirima koje nam nameće tematska orijentacija ovog časopisa, i u tom će nam slučaju *Mitologija* pružiti obilje izvanredno zanimljivih podataka, i to ponovo i na planu jezičnog izraza. Naime, kod nas već odavno vlada kaos ili bar nekonzistentnost u pisanju grčkih i latinskih imena, ali ono što u toj domeni susrećemo u poglavljima *Grčka* i *Rim* vjerojatno još dugo nitko neće uspjeti nadići (ovo je, bojim se, samo izraz pretjeranog optimizma). Prevoditeljica se u pisanju grčkih i latinskih imena drži temeljnog principa „Piši kako znaš i hoćeš“, pokušavajući uz to proniknuti u tajne transkripcije engleskog originala i poučiti čitaocem pružajući im bar neke njezine osobitosti. Zgodno je pri tome da čitalac gotovo uvijek ima mogućnost izbora: tako se, na primjer, *Hesiod* piše s intervokalnim *s* (str. 120 *et passim*), a ostala imena sa *z* (npr. *Mnemozina* /str. 122, tabela/); neka imena zadržavaju lijepi grčki nastavak: *Kronos* (str. 120), *Hermes* (str. 124, tabela), *Zakintos* (str. 128, ilustracija), *Melos* (str. 130, ilustracija) itd.; druga ga sasvim gube da bi se vidjelo kako se ipak radi o hrvatskom književnom jeziku: tako *Tindarej* postaje *Tindar* (str. 121, tabela); u trećima, opet, ostaje za svaki slučaj grčki nominativni nastavak, premda se u njemu ne vidi osnova: *Metida* je *Metis* (str. 120), a *lfida*, dakako, *lfis* (str. 137), *Tirint* je *Tirins* (str. 128), *Abant Abas* (str. 128, tabela), a *Faetont* — *Faeton* (str. 137); u četvrtima se, napokon, završetak mijenja u potpunosti kako bi čitalac zadovoljio i svoje enigmatske sklonosti: *Tifon* se pretvara u *Tifoja* (str. 122, ilustracija), a *Pelij* — u *Peleja* (str. 129)! Ponekad se javlja mogućnost izbora među dvama oblicima istog imena (a svatko od nas, držeći se prevoditeljičina principa, može i sam izmisliti treći): *Hestia* (str. 121, tabela) ili *Hestija* (str. 124, tabela), *Argos* (str. 130) ili *Arg* (str. 122, tabela), *Minos* (str. 131) ali *Minojev bik* (str. 131). Neki su mitološki likovi čak promijenili spol: *Augijine staje* (str. 127). Osnovno se načelo brižljiva pristupa grčkim imenima ipak najbolje raspoznaje u riječima s diftonzima: *Irena* ili *Ejrena* (prema *Junacima antičkih mitova*) je *Eirene* (str. 122, tabela), demon je ponekad *daimon* (str. 127) a katkada tek *demon* (str. 123), *Ezon* je ili *Ajs* ili *Aison* (i jedno i drugo na str. 129!), *Eet* je *Ajet* (str. 129), *Etra* je *Ajtra* (str. 132, tabela), a *Egej* — *Ajgej* (str. 132, tabela). Isto tako grčko *kh* ponekad postaje *k*, vjerojatno zato da se ne bismo zavaravali kako se ono transliterira u ovakvim tekstovima samo sa *h*: *Hiron* — *Kiron* (str. 129), *Telemah* — *Telemak* (str. 125), *Haron* — *Karon* (str. 135, ilustracija), a *Laheza* čak *Lakezija* (str. 135). Znameniti ve-par jednom je *erimanski* (str. 127), a drugi put *herimentski* (str. 131), ali nijedanput erimantski. Šteta bi, napokon, bilo ne spomenuti da su visoke planine, djeca *Gejina*, postale *Brežuljci* (str. 121, tabela), a da jedna od uspješnijih formulacija glasi: „Perzej je bio Zeusov sin koji je oplodio Danaju ...“ (str. 128), pa je zacijelo i Perzej morao patiti od Edipova kompleksa. Uostalom, treba odati priznanje prevoditeljici zbog brige za neuke čitaocem: ime *Okean* (zašto jedino on?) uvijek ima zapisan naglasak: *Okèan* (str. 121 *et passim*).

Ni rimska božanstva nisu mnogo bolje prošla — *Vulkan* sa 141. stranice na 137. je *Vulcan*, *Enej* (str. 138) poslije postaje *Eneja*, *Jul* je *Julus* (str. 142), *Cerera* *Ceres*

(str. 143, tabela), *Kupidon* *Kupido* (str. 143, tabela), a *Tarent* je, kao što se moglo očekivati, *Tarentum* (str. 142). Za one koji znaju engleski *Brut* je dobio objašnjenje *Dunce* (str. 141), a one koji ne znaju taj jezik mogu zajedno s prevodiocem vjerovati da je to još jedan nadimak prvog rimskog konzula. Ako je u grčkim riječima *h* bilo pažljivo izbjegavano, u naknadu je u latinskom uvedeno u imenu *Shevola* (str. 142). Na jednom mjestu čini se da je već bilo previše bogova, pa se kućna božanstva — *Lari* — iz plurala premještaju u singular, a vokativ tog singulara glasi: *Laresu* (str. 142). Ipak, najljepše i najnadahnutije transformacije doživljavaju toponimi, pa tako čitamo iz *Clusiuma* (str. 142), a grad *Kume* ima sasvim osobitu deklinaciju: iz *Cumae* (str. 142), u *Cumaei* (str. 143, ilustracija), u *Cumai* (str. 142); *Regilsko* je jezero — jezero *Regilus* (str. 142), a vjerojatno bi malobrojni stručnjaci mogli otpre pogoditi što se skriva iza izraza jezero *Nemi* na *Albanskim brežuljcima* (str. 138) — to je, da ne čekate odgovor u slijedećem broju časopisa, *Lacus Nemorensis* ili *Jezero Dijanina gaja* koje *Talijani* danas zovu *Lago di Nemi*! I možda bi ipak nekoga trebalo upozoriti da se kuća u *Pompejima*, prema freski koja se u njoj nalazi, zove „*Kuća morske Venere*“ ili „*Kuća Venere iz morske školjke*“, a da je nije posjedovala nikakva imenjakinja današnjih *Marina*, pa je nezgodno reći *kuća Marine Venur* (str. 138, ilustracija).

Sretna je okolnost za izdavača, urednika i prevoditeljicu u vezi s ovom *Mitologijom* to što su preostali čitaoci — nadajmo se — krotka i miroljubiva čeljad, a nesretna je okolnost da se na drugoj stranici knjige, ispod natpisa *Stručna redakcija imena i nazivlja*, pojavljuje ime našeg nedavno nagradom ovjenčanog prevodioca *Aristotela*, *Eshila*, *Ovidija* — *Tomislava Ladana*. Ova se činjenica, dakako, može tumačiti na razne načine ...

Dubravko Škiljan